

BAĞIMSIZLIKTAN SONRA MAKEDONYA'DA MEDYA

YRD. DOÇ. DR. LEYLA BUDAK*

GİRİŞ

1990'a kadar Yugoslavya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet statüsü taşıyan Makedonya, bağımsızlığını bu tarihten sonra kazanmıştır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin 1991 yılındaki parçalanma süreci sonrasında Balkanlar'da yedi yeni devlet ortaya çıkmıştır. Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya'nın parçalanması sonrası kurulan Yeni Yugoslavya'dan 1991 yılında gerçekleştirilen referandum ile ayrılmış ve bağımsız bir devlet hâline gelmiştir. Türkiye, Makedonya'yı ilk tanıyan ve başkent Üsküp'e ilk büyükelçi atayan ülke olmuştur.

Makedonya; Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yer almakta olup denize ulaşımı olmayan bir kara devletidir. Ülke, Balkanlar'ın kalbinde, stratejik önem taşıyan bir coğrafyada bulunan, farklı etnik kökene sahip toplulukları bir arada barındıran çok kültürlü bir mozaik niteliğindedir.

Yunanistan'ın karşı çıkması yüzünden adının Birleşmiş Milletler tarafından tescil edilmesi üç yıl gecikmiştir. Bunun nedeni ise yeni cumhuriyetin, Yunanistan'daki bir bölge ile aynı ismi taşımasıdır. Makedonya denilen coğrafya, bugün üzerinde Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulu bulunduğu coğrafya ile sınırlı değildir. Tarihî Makedonya topraklarının 34.177 km² lik önemli bir parçası bugün Yunanistan sınırları içinde olup yeni devletin isminin değiştirilmesi yönünde Yunanistan'ın istekleri

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.

hem ulusal platformda hem uluslararası düzeyde devam etmektedir.

Ülke nüfusu 2 milyonu aşkındır. Nüfusun % 67'sini Makedon, % 19.8'ini Arnavut, % 4.5'ini Türk, % 2.3'ünü Sırp, % 2.3'ünü Çingene, % 2.1'ini Boşnak ve % 2'sini de diğer milletler meydana getirmektedir. Sınır belirlemeleri nedeniyle halkın önemli ölçüde yer değiştirmesine yol açmış ve yirmi sene süren göçler yüzünden, ülke nüfusu hızla azalmıştır. Nüfusun son yıllarda istikrarın tekrar sağlanmasına paralel olarak arttığı görülmektedir. Makedonya nüfusunun % 53.9'u kentlerde, % 46.1'i kırsal kesimde yaşamaktadır.

Ülkenin etnik yapısı içinde önemli bir yeri olan Türkler, varlıklarını savaşlara, göçlere rağmen yüzyıllar boyunca sürdürmüşlerdir. 21 Aralık günü tarihsel değeri olan bir gündür ve "Türkçe Eğitim Bayramı" olarak kutlanmaktadır. Önceki yıllarda resmî işlemlerde de kullanılan Türkçe, 1995 yılında çıkarılan bir yasa ile bazı düzenlemelere bağlanmıştır. Söz konusu yasaya göre bu uygulama, bölgede yaşayan Türk sayısının %20'yi geçmemesi şartına bağlanmış; yasal komisyonlarda Türkler bu barajı %10'a çekmeyi hedeflemiş, ancak bu oran parlamentodan yeterli çoğunluk sağlanmadığı için geçememiştir.

Ülke, (Makedonya) Balkanlar'ın kalbinde, stratejik önem taşıyan bir coğrafyada bulunan, farklı etnik kökene sahip toplulukları bir arada barındıran çok kültürlü bir mozaik niteliğindedir.

Bağımsızlıktan sonra Makedonya, birçok alanda olduğu gibi kitle iletişim alanında da önemli yasal, yapısal değişiklikler geçirmiştir. Ülkede devlet elindeki yayıncılık kuruluşlarının yanı sıra özel sektöre ait basın yayın kuruluşları da faaliyet göstermeye başlamış, yapılan yasal düzenlemelerle basın ve ifade özgürlüğüne destek verilmiş, anayasal güvence sağlanmış, enformasyona ulaşım, dağıtım ve paylaşımına yasal garantiler getirilmiştir. Özel sektöre ait gazete ve dergiler yayımlanmış, radyo ve televizyon kuruluşlarının faaliyetleri başlamıştır

Medya Alanını Düzenleyen Yasalar

Makedonya'da yayıncılık alanını düzenleyen kanunlar, "Yayıncılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun" ve "Telekomünikasyon Kanunu"dur. Yayıncılık Faaliyetleri Hakkındaki Kanun, yayıncılığın temel prensiplerini düzenler, yayıncılığın dayandığı temel ilkeleri belirler. Kanunlara göre basın ve ifade özgürlüğü ve enformasyona ulaşma özgürlüğü yasal güvence altındadır. Makedonya Cumhuriyeti'nde yayıncılık alanını düzenleyen Kanun, 1997 yılında yayımlanmıştır. İlgili Kanun uyarınca gerek devlete ait gerekse özel yayıncılığa ait yayın kurumları faaliyetlerini kamu yararını gözeterek gerçekleştirmek durumundadırlar. Söz konusu yasanın bazı hükümlerinde değişiklik yapılması yönünde tartışmalar, Makedonya Cumhuriyeti'nde bu çalışmanın yapıldığı dönem itibarıyla devam etmektedir.

Kanun'un 8, 31 ve 35. maddelerinde yayıncılık faaliyetlerinde uyulması gereken yasal çerçeve ile ilgili hükümler yer almaktadır. Kanun yayın faaliyetlerine yönelik sansürü yasaklamakta, yayıncılık kuruluşlarının hükûmet veya diğer siyasi kurum veya kuruluşların etki ve denetimden bağımsız olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık, diğer uluslara, ırklara veya dinlere karşı yayınların yapılamayacağı da vurgulanmaktadır. Kanun, hoşgörü ruhunun, farklı ırklar arası karşılıklı anlayışın, insan hak ve özgürlüklerine saygının, ulusal, sosyal, ırklar, cinsiyetler arası hak ve özgürlüklerin korunmasının önemine dikkat çekmektedir. Özellikle 35. maddede anayasal düzeni bozmaya yönelik her tür şiddet içeren yayın materyali, askeri konularda huzursuzluk yaratacak konular veya ırk, ulus ve dinle ilgili konularda hoşgörüsüzlük ve kargaşa ortamı doğuracak yayınların para ve yayınının belli süre durdurulması gibi cezaları mevcuttur (Petreska;2005).

Telekomünikasyon Kanunu ise radyo frekans spektrumunun kullanımını ve dağıtımını, telekomünikasyon kaynaklarının dağılımını, kullanımını, yönetim ve üretimle ilgili konuları düzenler. Kitle iletişim alanını düzenleyen başka bir kanun ise "Telif Hakları ile İlgili Kanun" 'dur. Telif Hakları Kanunu, eser sahiplerinin telif hakları ile ilgili konularını düzenler, sesli, görüntülü, basılı eserlerdeki haklar bu kanun ile koruma altına alınmıştır. Yazılı basın faaliyetlerinin düzenlenmesi için de yeni yasa tasarıları da gündemdedir.

Yazılı Basın ve Haber Ajansları

Ülkenin önde gelen gazeteleri arasında Nova Makedonija (devlet tarafından sübvansé edilen, günlük yayımlanan), Utrinski Vesnik (özel ve günlük yayımlanan), Dnevnik (özel ve günlük yayımlanan), Utrinski Vesnik (özel ve günlük yayımlanan), Vecer (devlet tarafından sübvansé edilen, günlük), Vest (özel olarak sahiplenilen ve günlük yayımlanan), Bill (Arnavutça yayımlanan), ayrıca haftalık yayımlanan ve siyasi konulara ağırlık veren Aktüel bulunmaktadır. Haber ajansları arasında Makfax ve Makedonya Haber Ajansı bulunmaktadır. Makedonya Haber Ajansı (MIA) Makedonya Cumhuriyeti'nin en önemli haber ajanslarından kabul edilir. MIA, Makedonca, İngilizce, Arnavutça olarak yurt dışına haber akışını sağlamaktadır. Ülkede sadece Makedonca değil etnik azınlıkların kendi dillerinde basımı gerçekleştirilen gazete ve dergileri de bulunmaktadır.

Bu yayınlardan biri de Birlik Gazetesi'ydi. Makedonya'nın bağımsızlığa geçiş

Bu yayınlardan biri de Birlik Gazetesi'ydi. Makedonya'nın bağımsızlığa geçiş sürecinde 60 yıldır varlığını sürdüren ve Türkçe yayın yapan Birlik Gazetesi'nin bağımsızlıktan sonraki dönemde özelleştirilmesi ve bu süreç sonunda yayınlarını sürdüremeyip kapatılması, yeni gazetelerin gündeme gelmesine yol açmıştır.

sürecinde 60 yıldır varlığını sürdüren ve Türkçe yayın yapan Birlik Gazetesi'nin bağımsızlıktan sonraki dönemde özelleştirilmesi ve bu süreç sonunda yayınlarını sürdüremeyip kapatılması, yeni gazetelerin gündeme gelmesine yol açmıştır. 2004 yılının başlarında Makedonya Türklerine yönelik bir gazete yayımlanmaya başlanmıştır. "Yeni Balkan" adındaki bu gazete 2006 yılında 16 sayfa olarak yayın hayatında yeni bir formatla yerini almış; gazete hem Kosova hem de Makedonya'daki Türk toplumlarını da bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Gazete her iki ülkede dağıtılmaktadır (Suluoca, 2011). Gazeteyi çıkaran Türkler, "Yeni Balkan Gazetesi"nin sadece bir gazete olarak değil, sosyal hayatın sorumluluklarından da kaçmayan bir kurum olarak çalışmakta olduğunu belirtmektedirler. Makedonya Türklerinin sosyal yaşam alanlarındaki hemen her konuda yayın yapan, erkek, kadın, genç ve çocuklara yönelik yazı ve haberlerle yayınına devam eden gazetenin bir de web sitesi (www.yenibalkan.com) bulunmaktadır.

Makedonya Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

Makedonya Yayın Kurulu, Makedonya Cumhuriyeti'nde radyo ve televizyon yayıncılığında faaliyet gösteren bağımsız bir düzenleyici kuruldur. Makedonya'daki radyo ve televizyon kuruluşlarını düzenleyen Makedonya Radyo Televizyon Üst Kurulu, 1997 yılında radyo ve televizyon yayınları ile ilgili kanunun yayınlanması ile kurulmuştur. 9 üyeli kurula atanacak kişilerin yayıncılık, gazetecilik, kültür-sanat, telekomünikasyon ve ekonomi alanında profesyonel kişiler olması şartı getirilmiştir. Kurulun ilgili olduğu kanuni düzenlemeye, Makedonya Cumhuriyeti'nde yayıncılığın gelişmesi için stratejiler uygulaması, yayınların yenilenmesi veya kaldırılması ile ilgili kararlardan sorumlu olması hükmü eklenmiştir. Ayrıca yayın frekanslarının dağıtılmasında "Makedonya Radyo ve Televizyon Üst Kurulu" sorumludur. Yayın akışının denetlenmesi, yayıncılık faaliyetlerinin kanun hükümlerine uygun yerine getirilmesi de yine bu kurulun görevleri arasındadır.

Özellikle seçim dönemlerinde Üst Kurulun medyada siyasi partilerin ve adaylarının seçim kampanyalarını izlemesi ve denetlemesi önemli bir sorumluluktur. Makedonya Yayın Kurulu, Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Yasası çerçevesinde bu alana yönelik düzenlemeleri yapar, radyo ve televizyon programlarını ve reklamları içerik olarak denetler ve yayıncılıkla ilgili genel standartları belirler. 1997 yılında kurulan Kurul, aynı yılın Eylül ayında görevine başlamıştır. Makedonya Yayın Kurulu finansmanını, radyo ve televizyon kuruluşlarından alınan yayın ücretleri ile sağlamaktadır.

Makedonya'da Radyo Yayıncılığı

Makedonya'da 70'in üzerinde yayın yapan radyo istasyonu bulunmaktadır. Bunların büyük bir bölümü yerel düzeyde yayın yapan radyo kuruluşlarıdır. Devlete ait olan radyo kuruluşları ve özel sektöre ait radyo kuruluşları da bulunmaktadır. 2002 tarihli Yasa hükümleri uyarınca birçok farklı dilde radyo yayını yapma imkânı doğmuştur. Ülkenin çok kültürlü atmosferine uygun olarak radyo yayıncılığında da

farklı kültürler ve dillerin kullanılması imkânı mevcuttur. Özellikle Arnavutça, Boşnakça, Sırpça, Türkçenin kullanıldığı yayınlar, sosyal gruplar ve topluluklar tarafından ilgi ile takip edilmektedir. Radyolarda da Türkçe yayınlar ilgi ile dinlenmektedir. Bu radyolardan ikisi Üsküp Radyosu ve Dost FM'dir. Diğer önemli radyo kuruluşları arasında ülke genelinde takip edilebilen Makedonya Radyosu, 77. Kanal, Anten 5 ve Metropolis bulunmaktadır.

Makedonya'da radyolardaki Türkçe yayınlar süre olarak da sayı olarak da televizyon yayınlarına göre daha fazladır. Geçmiş yıllarda Üsküp radyosuna ek olarak Kalkandelen Radyosu, Gostivar Radyosu, Süper FM ve Rumeli FM gibi çeşitli radyolarda Türkçe yayın yapılabilmekteyken, günümüzde devlet radyolarından sadece Üsküp FM ayakta kalmayı başara-bilmiştir. İskip'te Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin desteği ile kurulan Dost FM, 24 saat yayın yapmaktadır. Makedonya'daki Türklerin büyük ilgi ile takip ettikleri bir radyo kanalıdır (Emini, 2011).

Makedonya'da Televizyon Yayıncılığı

Makedonya'da 76 televizyon kanalı bulunmaktadır. Bunların 48'i yerel kanal, 10'u özel kanal 5'i devlet kanalı ve 10'un üzerinde uydudan yayın yapan kanal bulunmaktadır. Televizyon kanalları da farklı dillerde yayın yapmaktadırlar. Televizyon kuruluşları arasında devlete ait MTV üç kanal üzerinden yayın yapmakta olup Makedonya Radyo Televizyon Kurumu, MTV'nin MTV 1, MTV 2 ve MTV 3 kanalları bulunmaktadır. MTV1'in yayın alanı Makedonya'nın yaklaşık %96'sını kapsamaktadır. MTV1, haber, kültür, eğitim, eğlence ağırlıklı yayın yapmaktadır. MTV2 ise Makedonya'nın %90'ından fazlasına yayınlarını ulaştırmaktadır. Azınlık dillerinde de yayın yapan kanal, Arnavutça, Sırpça, Türkçe, Romence dilinde yayın yapmaktadır. MTV 3 de yayınlarını Makedonya'nın yarısından fazlasına ulaştırmaktadır. Makedonya coğrafyasına yayınlarını ulaştırmak açısından dikkate alınırsa Makedonya Radyo Televizyon Kurumunun en etkili girişim olduğu görülmür.

A1 özel ulusal kanal ülke geneline yayın yapmaktadır. Özel ulusal kanal Sitel TV, yine özel bir kanal olan Kanal 5 de yayın yapan diğer televizyon kuruluşlarıdır. Özellikle ülke genelinde nüfusun %70'inden fazlasına yayınlarını ulaştıran TV A1, TV Sitel, Radio Kanal 77 ve Radio Antena en büyük etkiye sahip özel yayıncılık organizasyonlarıdır.

Ülkenin çok kültürlü atmosferine uygun olarak radyo yayıncılığında da farklı kültürler ve dillerin kullanılması imkânı mevcuttur. Özellikle Arnavutça, Boşnakça, Sırpça, Türkçenin kullanıldığı yayınlar, sosyal gruplar ve topluluklar tarafından ilgi ile takip edilmektedir.

Makedonca dili, Arnavutça, Boşnakça ve Türkçe dillerinde yayınlar yapılmaktadır. Türkçe yayınlar, Makedon Radyo Televizyonunun 2. Kanalı MTV2 (MTB) tarafından gerçekleştirilmekte olup günde iki saat kadar sürmektedir. Yerel ve özel kanallar da Türkçe yayın yapmaktadır. Genellikle eğitim, kültür programları, dizi filmler Türkçe yayımlanmaktadır. Türk televizyonlarından satın alınan dizi filmler de Makedonya'da büyük ilgi ile takip edilmektedir.

TIKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) tarafından Makedonya Radyo Televizyonu bünyesinde azınlık gruplara yönelik olarak Türkçe, Arnavutça, Boşnakça, Ulahça, Romence, Sırpça yayın yapan MTV 2'nin televizyon stüdyosu ile MR3 program servisi radyo stüdyolarının teknik ve ofis donanımları yenileme projesi tamamlanmış, proje kapsamında, televizyon servisinin bilgisayarları ve yayın

Makedonya gibi geçiş sürecindeki bir ülkede ise ekonomi sektörü her tür dalgalanmalara açık ve zorlu bir süreci yaşamaktadır.

izleme televizyonları yenilenmiştir. MR3 Program Servisi Radyo Stüdyolarının ise, aydınlatma sistemleri, dijital ses yayın mikserleri, yayın otomasyon ve kurgu yazılımları, yayın ve ofis bilgisayarları, teknik ve diğer donanımları yenilenecek Makedonya Radyo Televizyonu yeni bir "Dijital Radyo Yayın Stüdyosu" 'na kavuşturulmuştur (www.tika.gov.tr).

Makedonya'da yayıncılığın kamu yararı göz önüne alınarak yapılması yönünde bazı projeler gündeme gelmiş ise de özellikle ticari

yayıncılığın kamu yararı ile ilgili beklentileri tam karşılayamadığı da belirtilmiştir (Andrevski, 2004). Bu gerçeğin arkasında çok çeşitli faktörler mevcuttur. Ancak özel yayıncılığın gelişimi her şeyden önce yeterli finans kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Makedonya gibi geçiş sürecindeki bir ülkede ise ekonomi sektörü her tür dalgalanmalara açık ve zorlu bir süreci yaşamaktadır. Bu anlamda yayıncılığın desteklenmesi açısından ticari finans gruplarının reklam gelirleri yeterli ölçüde değildir.

Basın Çalışanlarının Eğitimi ve Basın Etiği ile İlgili Gelişmeler

Makedonya Cumhuriyeti'nde gazetecilerin eğitimi ile ilgili derin ve kapsamlı araştırmalar yok denecek kadar azdır. Özellikle ticari medyanın ortaya çıktığı dönem 1994 ile 1997 yılları arası bu konu tartışmalı bir konu olarak gündemdeki yerini almıştır. Ülkedeki siyasi ve ekonomik sistemlerle yakından ilgili bir alan olan medya kuruluşlarında çalışan profesyonellerin eğitimi konusu, Batılı uzmanlarca da sık sık gündeme getirilmiştir. Ancak yeterli ve derinliğine bir medya politikasının olmayışı veya uzun dönemli politikalar yerine kısa vadeli politikalarla yetinilmesi bu alanda önemli bir sorun oluşturmuştur. Medya profesyonellerinin eğitimleri ile ilgili yeterli derecede resmî verilerin olmayışı da eğitim konusunda net bir tablonun oluşmasına engel teşkil etmektedir. Ancak genel anlamda medya profesyonellerinin eğitim ve deneyim eksikliği önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

Makedonya Cumhuriyeti Anayasa'sının 16. maddesi uyarınca, gazetecinin te-

mel görevi, gerçeği kamuoyuna aktarmaktır. 2001 yılında “Makedonya Gazeteciler Birliği” tarafından kabul edilen davranış birliği etik ilkelerine göre gazeteci, gerçeği kamuoyuna aktarırken yorum hakkına sahiptir. Ancak gazeteciler, bilgi sunumu ile ilgili ahlaki kriterlere ve profesyonel standartlara saygı göstermeli, dürüst ve objektif davranmalıdırlar. Gazeteciler, kamu yararı açısından tüm bilgi kaynaklarına serbest erişim hakkına sahiptir. Mümkün olduğunca bilgilerin doğruluğu teyit edilmesi ve kaynağın güvenilirliğini sorgulanması gerekmektedir.

Gazeteci, hukukun üstünlüğüne saygı göstermeli ve kamu yararına aykırı bir şey yayınlamamalıdır. Gazeteci, kamu yararına aykırı durumlarda hariç, her kişinin mahremiyetine saygı göstermek zorundadır. Gazeteci, kişisel acı ve keder saygı göstermek zorundadır. Her tür ayrımcılığın teşvik edilmemesi gerekmektedir. (Milliyet, din, cinsiyet, sosyal sınıf, dil, cinsel yönelim, siyasi yönelim vb.) Gazeteci gerçekleri ve görüşleri, haberi ve yorumu birbirinden ayırmak durumundadır. Makedonya Cumhuriyeti’ndeki gazetecilerin profesyonel faaliyetlerini düzenleyen etik kodlar henüz yeni geliştirilmekte, bu konuda yapılan çeşitli toplantıların sayısının artıyor olması ise umut vermektedir.

Etnik Gerginlikler ve Basın İfade Özgürlüğü;

20. yüzyıl sonları siyasi arenada oldukça önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bosna, Estonya, Letonya, Makedonya, Moldova ve Gürcistan gibi ülkelerde iç karışıklıklar, Eski Yugoslavya’da ülke içi etnik siyasi gerginlik ve çatışmalar uluslararası boyutu da olan çok yönlü gelişmelere neden olmuştur. Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası yaşanan süreçte eskilerinin yerini alan yeni güvenlik tehditleri dünyayı etkilemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan söz konusu yeni güvenlik tehditleri, küresel düzeydeki gelişmelere paralel olarak, geçmişten gelen tehditlerden önemli ölçüde farklıdır. 2003 yılında yayımlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi Raporu’na göre bu yeni tehditler; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve organize suçlar olarak özetlenmiştir (Akçadağ,2010).

Makedonya Cumhuriyeti, (daha geniş olarak ele alındığında coğrafi olarak Makedonya olarak tanımlanan bölge) tarihî olarak birçok anlaşmazlığa, çatışmaya,

Gazeteci, hukukun üstünlüğüne saygı göstermeli ve kamu yararına aykırı bir şey yayınlamamalıdır. Gazeteci, kamu yararına aykırı durumlarda hariç, her kişinin mahremiyetine saygı göstermek zorundadır. Gazeteci, kişisel acı ve keder saygı göstermek zorundadır. Her tür ayrımcılığın teşvik edilmemesi gerekmektedir.

etnik gerginliğe ve savaşa sahne olmuştur. Tarihî boyutları olan bu gerginlik ve anlaşmazlıkların sadece Makedonya'da değil bölge ülkelerinde de önemli gerginliklerin, çatışmaların ve savaşların gerçekleşmesine neden olduğu belirtilmelidir. Balkan ulusları arasındaki anlaşmazlıklar, bu coğrafyanın dünyanın en sorunlu bölgelerinden biri olmasına neden olmaktadır.

Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlıktan sonraki dönemde de tarihî neden ve kökenleri olan etnik anlaşmazlıklardan kaynaklanan birçok farklı siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel sorun yaşamıştır. Söz konusu sorunlar, ülkenin iç ve dış politikalarını, sosyoekonomik ve kültürel gelişimini, sağlıklı ve istikrarlı bir demokrasi inşa etmek çabalarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Tüm bu tarihsel faktörler, gerek Makedonya'da gerek bölge ülkelerinde gerginlik ve çatışma ortamlarını beslemekte

2003 yılında yayımlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi Raporu'na göre bu yeni tehditler; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve organize suçlar olarak özetlenmiştir

ve potansiyel olarak bölge, gerginlik ve çatışma ortamları açısından çok ciddi riskler içermektedir. Bağımsızlıktan sonraki dönemde de Makedonya Cumhuriyeti'nin komşuları ile ilişkileri tam anlamı ile istikrarlı bir sürece girememiştir. Bölgede yükselen Sırp milliyetçiliği ve Arnavutların çeşitli hak talepleri, zaten yüksek olan gerginlik ortamını ve çatışma ihtimalini her zaman etkilemeye devam etmektedir.

Yunanistan'ın Makedonya'nın tanınmasına karşı uluslararası arenada çıkardığı engeller ve çok yönlü uluslararası ilişkiler alanında Makedonya'nın izole edilmesine yönelik izlediği politikalar, genç cumhuriyeti oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Türkiye ve Bulgaristan bu dönemde Makedonya'yı anayasal ismiyle tanıyan ilk ülkeler olmuşlardır. Komşuları ile çeşit-

li sorunlar yaşayan Makedonya için bağımsızlığın ilk dönemi oldukça zor geçmiştir. Bir diğer yandan bağımsızlık sonrası döneme bakıldığında Makedonya'nın Balkanlar coğrafyasının en zayıf ekonomisine sahip ülke olduğu da belirtilmelidir. Ekonomisindeki sorunlara özellikle, Federal Yugoslav Cumhuriyeti'ne uygulanan ekonomik yaptırımlar ve Yunanistan'ın Makedonya Cumhuriyeti'ne uyguladığı ekonomik ambargo neden olmuştur.

Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra bu ülkenin siyasi gündemindeki başlıca konu, Slav Makedon çoğunluk ile Arnavut azınlık arasındaki sorunlar ve Arnavutların siyasi talepleri olmuştur. Kosova sorunu, 1990'ların sonunda Sırp ve Arnavutlar arası gerginliklerin silahlı çatışmaya dönüşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu sürecin sonunda da Makedonya'daki sorunlar daha da karmaşık bir boyut kazanmıştır. 2001 yılında Slav asıllı Makedon vatandaşlar ile Arnavut kökenli vatandaşlar arasında silahlı çatışmalar yaşanmış; 2001 yılında Makedonya Cumhuriyeti parçalanmanın eşiğine gelmiş, yoğun çatışma ve gerginlik ortamı içine girmiştir.

Böyle bir dönemde basının tutumu son derece önemlidir. Ancak Makedonya'daki

basın bu döneme hazırlıksız yakalanmış, deneyim ve profesyonellik eksikliği, gerginlik, çatışma, savaş haberlerinin sunumu ile ilgili etik düzenlemelerin yetersizliği veya hiç olmayışı, gazetecileri bu tür konuların haber olarak gündeme getirilmesinde son derece zorlamış, duygusal veya haber yorum karışık yaklaşımlar, taraflı yayınlar, bazı bilgilerin kamuoyuna sunumunu etkilemiş, gerek ülke halkının gerekse uluslararası kamuoyunun bilgilenme süreci olumsuz yönde etkilenmiştir.

Özellikle kriz dönemlerinde bilgi ve haber akışının eksik, yanlı veya çarpıtılmış olması çok önemli sorunlara neden olmaktadır. Medya kuruluşları bu gibi kriz ortamlarında barışa karşı tam anlamı ile çekimser kalamazlar. Başka bir ifadeyle, somut bir kriz üzerine nasıl haber yaptıklarını, okur ve izleyicilerinin durumu algılayışlarını çarpıcı şekilde nasıl etkilediklerinin ve dolayısıyla bağlantılı diğer gelişmeleri de yönlendirebileceklerinin farkında olmak durumundadırlar. Çoğu zaman gerginliğin tırmanışı bilginin eksik veya yanlı olarak çarpıtıldığı süreçlerde gerçekleşmektedir. Bakış açısı ve görüşlerin geniş bir perspektiften sunulması gerilimi hafifletici bir etken olabilmektedir. Hoşgörülü ve farklı görüşlere karşı duyarlı olabilen medya, savaş ve gerginlik ortamlarında olumlu rol oynayabilir (Melone & vd., 2002). Ancak Makedonya'daki medya kuruluşları, 2001 krizinde farklı etnik kökene sahip ülke vatandaşları arasında nefret söylemini (*hate speech*) meşrulaştıracak veya yaygınlaştıracak haberler yaparak krizin derinleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

Kriz ortamında Balkanlar'daki diğer medya kuruluşlarının tutumu da önemli olmuştur. Bu ülkelerden biri olan Bosna-Hersek, kriz boyunca genel olarak taraf tutmamaya çalışmıştır. Bosna ve Hersek'teki kamuoyu da haberleri küresel haber ajanslarından, dünya medyasından takip etmiştir. Az sayıda Bosna-Hersek kökenli medya kuruluşu kriz ile ilgili olayları bölgedeki muhabirleri aracılığı ile izlemiş, yine az sayıda Boşnak gazeteci de bölgedeki haberleri kendi muhabirlerinin iletmiş haberlere dayanarak kendi yorumları ile değerlendirmiştir. Genellikle Boşnak medyası, bölgedeki krizi kendi savaşları ile kıyaslayan yorumlar yaparken az sayıda etnik veya dinî nedenlerden ötürü taraflı yayına rastlanmıştır (Slatina, 2003). Bosna-Hersek diplomatik anlamda da krizde çok etkin bir rol üstlenmemiştir. Bu durum olasılıkla medyasının bakış açısını da şekillendirmiş ve olaylara belli bir mesafeden bakmayı tercih etmesine neden olmuştur.

Özet olarak, ülkede ifade özgürlüğü sadece yasal açıdan garanti altındadır. Medya yapısal olarak güçlü değildir. Tam bir bağımsızlıktan söz etmek de mümkün değildir. Radyo, televizyon ve basın siyasal ve finansal güç odaklarından hangi gru-

Yunanistan'ın Makedonya'nın tanınmasına karşı uluslararası arenada çıkardığı engeller ve çok yönlü uluslararası ilişkiler alanında Makedonya'nın izole edilmesine yönelik izlediği politikalar, genç cumhuriyeti oldukça zor bir durumda bırakmıştır.

ba yakınsa onun kontrolü altındadır. Hem devlete ait hem de özel sektöre ait medya kuruluşları sosyal sorumluluk normlarına uygun olarak basın yayın faaliyetlerine devam etmeleri gereken bir dönemde, 2001 krizinde tam tersi bir yol izleyerek taraf olmayı seçmişlerdir. Bu tutumları da barış sürecine zarar vermiş ve farklı etnik

grupların birbirleri ile kurabilecekleri diyalog ve barış çabalarına olumsuz yönde etki etmiştir.

Hoşgörülü ve farklı görüşlere karşı duyarlı olabilen medya, savaş ve gerginlik ortamlarında olumlu rol oynayabilir

SONUÇ

Demokrasiye geçiş sürecinin sağlıklı şekilde tamamlanabilmesi her şeyden önce demokratik ölçütlere göre yapılandırılmış ve sağlıklı işleyen bir kitle iletişim düzenine ihtiyaç göstermektedir. Sağlıklı bir demokrasinin yaşatılması ve geliştirilmesinde de bu yapılanmanın önemi büyüktür. Demokratik ölçütlerden kastedilen,

sağlıklı, özgür ve sorumlu bir basın anlayışının oluşturulması ve yerleştirilmesidir. Anayasa ve ilgili yasalar, Makedonya'da ifade ve basın özgürlüğüne destek sağlamaktadır. Anayasal ve yasal altyapı sağlamdır. Anayasa, ifade ve bilgiye erişim özgürlüğünü garanti etmektedir.

Makedonya'da medya, Balkan medyasından genel anlamda farklılaşmamaktadır. Balkan medyası genel olarak siyasi ve ticari çıkar gruplarının etkisi altındadır. Başka bir ifadeyle, kamuoyunu temsil etmek yerine siyasetin ve ticari kuruluşların uzantısı olarak temsil hakkını kullanmaktadır.

Karadağ, Kosova, Makedonya, Arnavutluk gibi ülkelerde de kamu yayıncılığının merkezî yönetimlerin kontrolünde olduğu görülmektedir. Bu açıdan Balkan ülkelerinde gazeteciler, bağlı oldukları medya kuruluşunun arkasındaki siyasi veya ticari grupların etki ve kontrolünde çalışmaktadırlar. Finansal baskılar ve etkiler, tıpkı siyasi baskı ve etkiler gibi sektörü denetimi altına almış durumdadır. Bu süreç, genel anlamda tüm bölgede medyanın siyasi ve finansal güç odakları tarafından kontrol ve denetim altında tutulmasına neden olmaktadır. Genel olarak özgür ve istikrarlı, bağımsız bir medya ortamının oluşturulması açısından sağlıklı bir demokrasiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünce başka bir ifadeyle sağlıklı bir demokrasinin çalışabilmesi açısından özgür, bağımsız ve istikrarlı bir medya sistemine ihtiyaç duymaktadır. Yani karşılıklı bir etki veya ilişki söz konusudur.

Makedonya Cumhuriyeti, parlamenter demokrasiye geçiş sürecinde serbest rekabete dayalı açık bir ekonomik sistemi hedef almış, Makedonya'nın demokrasiye geçiş sürecinde gerçekleştirilen çok sayıda reform, ülkedeki yaşamı her boyutu ile etkilemiştir. Söz konusu reformlar, kamu yönetiminde, yasamada, yargıda, eğitimde, sağlıkta, sosyal yaşam ve iletişim alanları gibi alanlarda çok yönlü ve köklü değişiklikleri içermektedir. Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa iktisadi entegrasyon sürecine geçişi, öncelikli olarak yasal altyapıyı sağlaması ve sağlamlaştırması çabalarını gerektirmektedir. Bu açıdan Makedonya Hükûmeti, Nato'ya tam üye-

lik hedefini sağlamlaştırmakta, Avrupa Birliği ile yakınlaşma çabalarını sürdürmekte, bir diğer yandan OECD ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmekte ve Dünya Ticaret Örgütü üyeliği için de çaba sarf etmektedir (Ali, 2006). Medya sistemini de Avrupa Birliği üye ülkelerinin taraf olduğu yasal düzenlemelere uygun hâle getirmeye çalışmaktadır.

Özet olarak ülkede ifade özgürlüğü anayasa ve yasalar tarafından korunmaktadır. Teorik anlamda basın ve ifade özgürlüğüne gereken altyapı sağlanmış durumdadır. Ancak uygulama alanına gelindiğinde basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin sorunlar mevcudiyetini korumaktadır. Günümüz Makedonya'sı, bağımsızlık sonrası süreçte henüz tam anlamı ile sağlıklı işleyen bir demokratik sisteme ve dolayısıyla medya sistemine işlerlik kazandırmış değildir. Yazılı basına oranla görsel işitsel basın üzerinde devlet kontrolü ve etkisi daha fazladır. Basın çalışanlarının, meslek içi eğitim faaliyetleri sınırlıdır, ülkede faaliyet gösteren sınırlı sayıda profesyonel gazetecilik kuruluşu, ekonomik sıkıntıları aşabildikleri ölçüde etkili olmaktadır. Gazetecilerin profesyonellik ve eğitim konusundaki sorunları devam etmektedir.

Balkanlar coğrafyası, her yönüyle yeni etnik gerginliklere açık bir coğrafyadır. Bu bölgede sağlıklı bir haber ve bilgi akışının sağlanabilmesi ise acil bir gerekliliktir. Ne Makedonya ne de komşu Balkan ülkeleri, henüz sağlıklı, özgür, demokratik ölçütlere ve sosyal sorumluluk normlarına uygun olarak faaliyetlerini sürdüren bir kitle iletişim düzenini oluşturamamışlardır. Bu da demokrasiye geçiş süreçlerini olumsuz yönde etkilemekte, etnik gerginlik ve çatışma ortamlarının fitilini ateşleyebilmekte veya bölge ülkeleri arasında sağlıklı ilişkiler kurulabilmesini engelleyebilmektedir.

Bölge potansiyel olarak her dönemde yüksek gerilimli bir bölge olup barışa giden yolda medya profesyonellerinin haber ve enformasyon aktarımları her yönüyle önem taşımaktadır. Bu açıdan gerek ülkelerin kendi içlerinde gerekse bir arada profesyonellik ölçütlerine uygun eğitim, etik düzenlemeler gibi faaliyetlerini daha ileri boyutlarda gerçekleştirmeleri, işbirliğine açık ve karşılıklı hoşgörü iklimini hedefleyen adımları medya bağlamında atmaları büyük önem taşımaktadır.

Demokrasiye geçiş sürecinin sağlıklı şekilde tamamlanabilmesi her şeyden önce demokratik ölçütlere göre yapılandırılmış ve sağlıklı işleyen bir kitle iletişim düzenine ihtiyaç göstermektedir. Sağlıklı bir demokrasinin yaşatılması ve geliştirilmesinde de bu yapılanmanın önemi büyüktür.

KAYNAKÇA:

Akçadağı, Emine (2010), "Yeni Güvenlik Tehditleri, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Sonuçları ve Türkiye Faktörü", Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 2, Bahar

Andrevski, Zivko (2004), "Changes In The Media System of The Republic of Macedonia: A Good Idea Becomes History", Media Online 2004.

Emini, Yusuf (2011), "Makedonya Radyo Televizyon Üst Kurulu", Balkan Mektubu Dergisi, Mayıs 2011, Sayı:27.

Esfer, Ali (2006), "Makedonya'nın Makroekonomik Durumu ve AB Üyeliği Açısından Bir İnceleme" internet adresi:< <http://www.turksam.org/tr/a1117.html>>, erişim tarihi: 02.09.2011.

Iso, Rusi (2003), "Macedonia; Fact and Fiction, The Media's Negative Role", Macedonia: The Conflict and The Media, Macedonian Institute for Media, Skopje.

Melone, Sandra D., Georgios Terzis, Ozsel Beleli (2002), Kriz Dönüşümde Medyadan Faydalanmak, Temel Deneyimler, Berghof Handbook for Conflict Transformation.

Petreska, Emilija (2005), "Hate Speech and The Macedonian Media: Considering The Recent War, Low Intensity of Hate Speech", Media Online 2005.

Poulton, Hugh (2000), Who Are The Macedonians, Indiana University Press, Indianapolis.

Slatina, Senad (2003), "The War in Macedonia was Bosnia-Lite", MACEDONIA: The Conflict and The Media, Macedonian Institute for Media, Macedonia.

Sopar, Vesna (2009), "The Media System in The Republic of Macedonia: Between Theory and Practice", South-East Europe Review Special Issue, Macedonia.

Suluoca, Mürteza (2011), "Yeni Balkan; Makedonya Türklerinin Sesi", Balkan Mektubu Dergisi, Mayıs 2011, Sayı:27

Yılmaz, Meşküre (2010), "8 Eylül 1991 Makedonya'nın Bağımsızlığı", İnternet adresi: http://www.21yyte.org/tr/yazi5431-8_EYLUL_1991_MAKEDONYANIN_BAGIMSIZLIGI.html>, erişim tarihi:03.09.2011.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://ethicnet.uta.fi/macedonia/principles_of_conduct www.tika.gov.tr

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=48ab4599-6338-4a6e-9ac0-33eb83e7dc8d

www.yenibalkan.com